

TOMASZ BAJKOWSKI

KATEDRA EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ
WYDZIAŁ PEDAGOGIKI I PSYCHOLOGII
UNIwersytet w Białymstoku

UWARUNKOWANIA RODZINNE KOMPETENCJI DO KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY

W świecie współczesnym posiadanie kompetencji do komunikacji międzykulturowej wydaje się ważnym aspektem funkcjonowania społecznego. Zwiększona mobilność terytorialna, procesy migracyjne oraz globalizacja przekazu z jednej strony wybudza postawy otwartości, zwiększa kapitał społeczny i kulturowy [Sadowski 2006], z drugiej zaś powoduje zagrożenia szerzenia się ksenofobii i nacjonalizmu. Rodzi się zatem potrzeba dialogu międzykulturowego, który potencjalnie mógłby wyzwolić ludzi z uprzedzeń i stereotypów. Pewną odpowiedzią na te procesy jest imperatyw pedagogiczny kształtowania kompetencji komunikacyjnych zwiększających szansę łagodzenia napięć międzygrupowych czy międzykulturowych. Wraz z grupą badaczy Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku podjęliśmy badania dotyczące poszukiwania uwarunkowań kształtowania się kompetencji do komunikacji międzykulturowej młodzieży regionu północno-wschodniej Polski*. Kompetencje te stanowią wypadkową czterech wymiarów: wiedzy o odmienności kulturowej, reakcji na sytuacje związane z obecnością odmienności kulturowej, pozycji na kontinuum etnocentryzm-relatywizm oraz samooceny postaw wobec odmienności kulturowej. Badaniami została objęta grupa 909 osób, reprezentujących młodzież szkół średnich oraz studentów. Wybór młodzieży, jako grupy badanej, wynikał z faktu, iż jest to grupa społeczna, która z definicji przeżywa kontestacyjny charakter procesu budowania własnej tożsamości. Mówiąc o młodzieży, myślimy o okresie w życiu człowieka zawieszonym pomiędzy byciem dzieckiem a byciem dorosłym [Zamojska 2000]. Ważnym zadaniem wydaje się zatem wnikliwe przyjrzenie się procesom socjalizacji (szczególnie w wymiarze rodzinnym) w kontekście kształtowania się omawianych kompetencji.

* W ramach Grantu KBN: „Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie tradycyjnej wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych”.

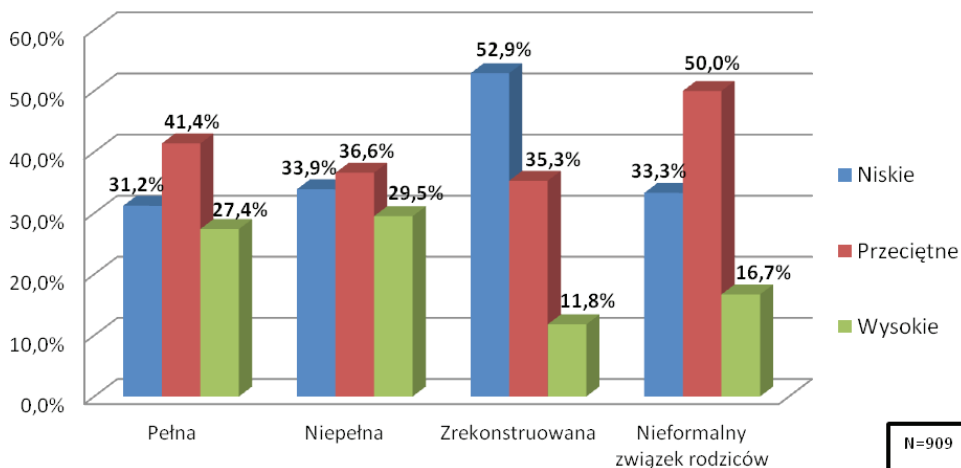
Rodzina w ujęciu pedagogicznym traktowana jest jako grupa mała i pierwotna, środowisko i system edukacyjny, instytucja socjalizacyjno-wychowawcza oraz wspólnota emocjonalno - kulturowa [Lalak, Pilch 1999: 237-241]. Te różne ujęcia rodziny nie są ze sobą sprzeczne, nie wykluczają się wzajemnie i można powiedzieć, iż wzajemnie się uzupełniają, uwypuklając różne aspekty życia rodziny i jej wielofunkcyjność. Poddając analizie uwarunkowania rodzinne braliśmy pod uwagę to, że zachodzi tam proces socjalizacji pierwotnej, wychowania naturalnego o charakterze intencjonalnym (refleksyjnym), jak i nieintencjonalnym (bezrefleksyjnym). Rodzina pełni też funkcję buforu osłaniającego jej członków od ingerencji świata zewnętrznego. Rozpatrując rodzinę jako system psychospołeczny [Barbaro 1999] należy uwzględnić jej cyrkularną konstrukcję, naturalne możliwości przystosowania się do wewnętrznych i zewnętrznych zmian, zachodzące mechanizmy sprzężeń zwrotnych oraz zasadę ekwiwalentności i ekwiwalentności. Takie spojrzenie akcentuje hierarchiczną organizację i podział na podsystemy oraz fakt, iż całość systemu ma większą wartość niż suma poszczególnych jej elementów. Naturalna dążność do homeostazy, równowaga między stałością i zmianą pozwalają na zachowanie wartości i spójności systemu rodzinnego.

W badaniach analizie zostały poddane różne aspekty funkcjonowania rodzinnego, czyli typ rodziny pochodzenia, wykształcenie rodziców oraz ich aktywność zawodowa, fakt posiadania rodzeństwa, jakość relacji w rodzinie pochodzenia w odbiorze osób badanych, deklaracje dotyczące stylu funkcjonowania rodziny, sposób podejmowania decyzji oraz podatność badanych na sugestie płynące ze strony członków rodziny. Dodatkowo zbadano, które środowisko oraz osoby z otoczenia badanych są pomocne w kształtowaniu ich postaw życiowych.

Jedną z uwzględnionych zmiennych dotyczyła typu rodziny pochodzenia. Ankietowani zostali poproszeni o deklarację spośród podanej kafeterii: rodzina pełna, niepełna, zrekonstruowana, nieformalny związek rodziców. Wśród badanych zdecydowana większość 81% pochodzi z rodziny pełnej, 12% z rodziny niepełnej, 2% z rodziny zrekonstruowanej. Niespełna 1% badanych deklarowała, że ich rodzice funkcjonują w nieformalnym związku. Około 4% badanych nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Zaprezentowany odsetek rodzin pełnych nie do końca oddaje ogólnie obserwowany trend rozpadu związków i rosnącego wskaźnika rozwodów w Polsce. Wskaźnik ten bowiem dotyczy raczej małżeństw o niższym stażu współżycia niż ma to miejsce w pokoleniu rodziców osób przez nas badanych. Rozkład poziomu kompetencji do komunikacji międzykulturowej z podziałem na typ rodziny pochodzenia badanych osób zaprezentowano na wykresie 1.

Wykres 1.

Typ rodziny pochodzenia a kompetencje do komunikacji międzykulturowej

Źródło: badania własne

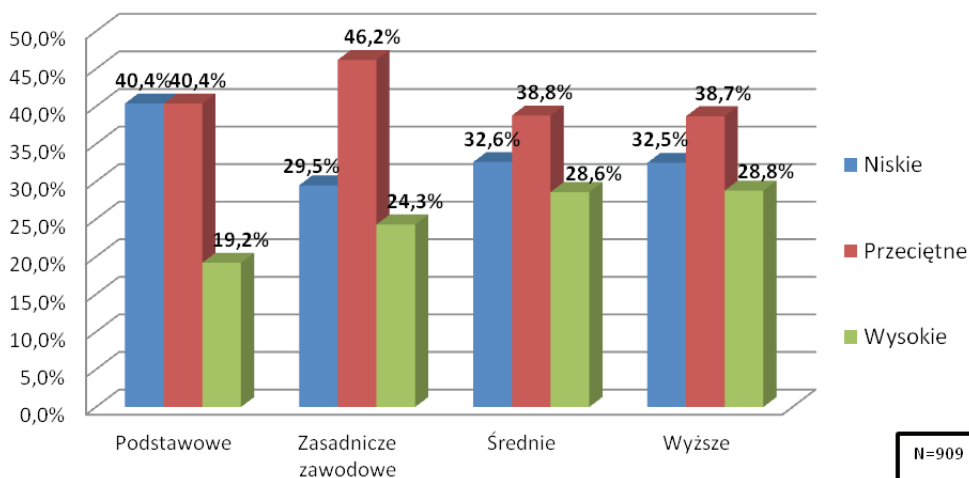
Uzyskane wyniki badań pokazują, iż osoby pochodzące z rodzin pełnych i niepełnych uzyskują podobny wynik w zakresie poziomu posiadanych kompetencji do komunikacji międzykulturowej. Poziom wysoki wykazało ponad 27% badanych z rodzin pełnych i ponad 29% osób z rodzin niepełnych. Niskie kompetencje w tym względzie prezentuje prawie 34% badanych z rodzin niepełnych i ponad 31% pochodzących z rodzin pełnych. Dużo niższe kompetencje wykazują natomiast osoby pochodzące z rodzin zrekonstruowanych oraz takich, w których rodzice budują nieformalny związek. W przypadku tych pierwszych wysokie kompetencje wykazało niespełna 12% badanych, a niskie prawie 53%. W przypadku tych drugich rozkład wyników kształtował się następująco: niespełna 17% do ponad 33% na rzecz niskich kompetencji do komunikacji międzykulturowej. Na prezentowany obraz rozkładu wyników badań decydujący wpływ może mieć fakt małej reprezentacji dwóch ostatnich typów rodzin pochodzenia. Łącznie stanowiły one zaledwie 3% całej grupy badanej. W takim przypadku próba interpretacji mogłaby mieć znamiona nadinterpretacji. Biorąc powyższe pod uwagę oraz uwzględniając przede wszystkim wyniki uzyskane w grupach osób pochodzących z rodzin pełnych i niepełnych można powiedzieć, że typ rodziny pochodzenia nie różnicuje wyników badań w zakresie kompetencji do komunikacji międzykulturowej. Świadczyć to może o tym, iż nieobecność jednego z rodziców nie wpływa znacząco na obniżenie

się kompetencji ich dzieci w tym względzie. Może to jednocześnie świadczyć o występowaniu silnego zjawiska kompensacji prezentowanego przez rodzica, pod którego opieką znajduje się dziecko lub też pozytywnym wpływie na rozwój powyższych kompetencji drugiego z rodziców.

Kolejne pytania dotyczyły wykształcenia rodziców osób badanych. Kafeteria została zawężona do czterech kategorii odpowiedzi: podstawowe, zasadnicze zawodowe, średnie i wyższe. Największe różnice w zakresie wykształcenia rodziców zostały zarysowane w kategorii wykształcenia zasadniczego zawodowego, 23% matek i 34% ojców oraz wyższego 30% matek i 20% ojców. Wykształcenie podstawowe posiada 6% matek i 8% ojców, a wykształcenie średnie 35% matek i 32% ojców. Zaprezentowane wyniki potwierdzają ogólną tendencję wyższego wykształcenia osiąganego przez kobiety w polskim społeczeństwie. Próbę konfrontacji tych zmiennych z poziomem kompetencji badanych zaprezentowano na wykresach 2 i 3.

Wykres 2.

Wykształcenie matki a kompetencje do komunikacji międzykulturowej

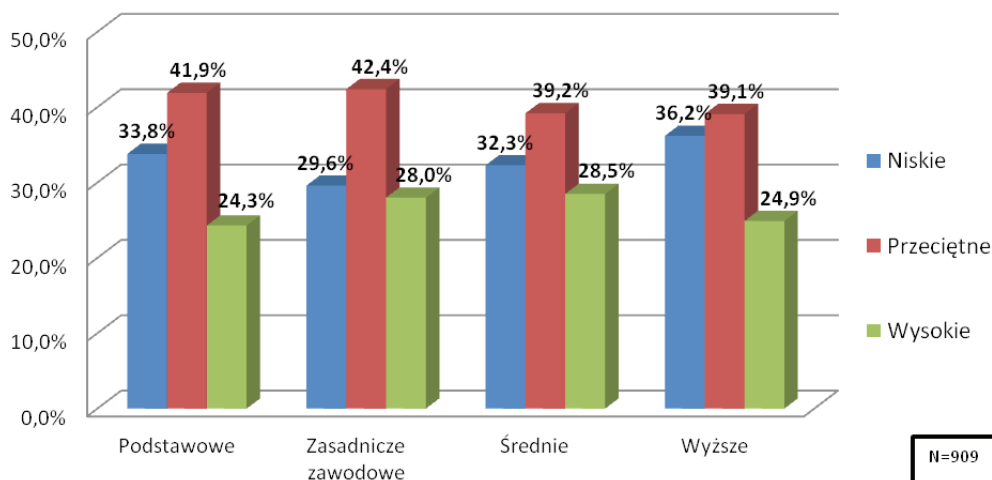
Źródło: badania własne.

W przypadku poziomu wykształcenia matki można zaobserwować pewną prawidłowość. Im wyższe wykształcenie, tym wyższy poziom kompetencji do komunikacji międzykulturowej dzieci. W przypadku podstawowego wykształcenia matki wysoki poziom kompetencji wykazało niespełna 20% badanych, przy wykształceniu zasadniczym zawodowym ponad 24%, przy wykształceniu średnim nieco ponad 28%, a przy wykształceniu wyższym prawie

29%. Może to świadczyć o tym, iż poziom wykształcenia matki jest elementem stymulującym kształtowanie się wyższych kompetencji do komunikacji międzykulturowej.

Wykres 3.

Wykształcenie ojca a kompetencje do komunikacji międzykulturowej

Źródło: badania własne.

W przypadku poziomu wykształcenia ojców nie obserwujemy już takich prawidłowości, jak w przypadku wykształcenia matki. Najwyższy bowiem poziom kompetencji do komunikacji międzykulturowej wykazywali badani, których ojcowie posiadali wykształcenie średnie (28,5%) oraz zasadnicze zawodowe (28%). Mniejszy odsetek badanych posiadających wysokie kompetencje wykazywały grupy osób, u których ojciec miał wykształcenie wyższe (niepełna 25%) i podstawowe (24,3%). Te ostatnie dwie grupy wykazywały jednocześnie najliczniejszą reprezentację osób posiadających niskie kompetencje. Wykształcenie ojców w większym stopniu nie różnicuje wyników badań w zakresie osiągniętych przez ich dzieci poziomu kompetencji do komunikacji międzykulturowej.

Zaprezentowane wyniki badań dotyczące zestawienia poziomu wykształcenia rodziców z osiąganym poziomem kompetencji ukazują większe zróżnicowanie i klarowniejsze tendencje w przypadku rozkładu wyników ze względu na wykształcenie matki niż ma to miejsce w przypadku wykształcenia ojca. Może to wynikać z ważniejszej pozycji matki, stanowiącej stabilniejszy punkt odnie-

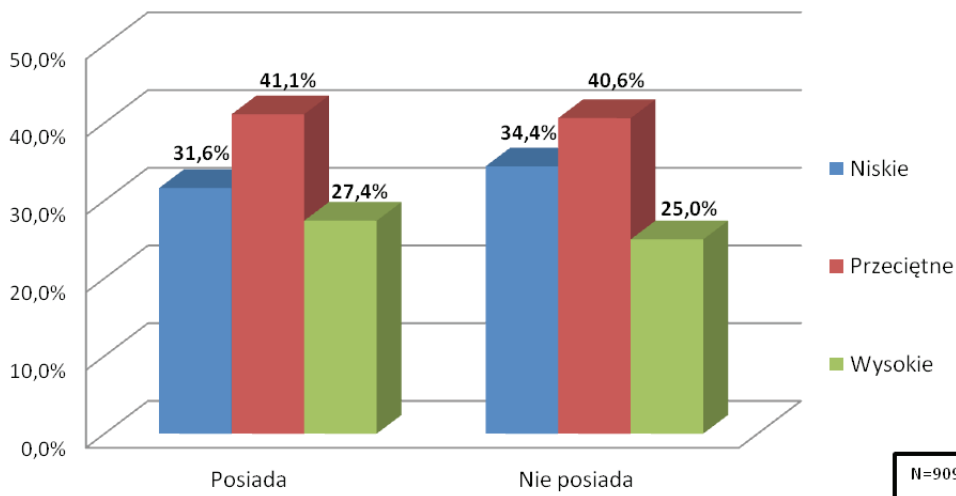
sienia dla badanej przez nas młodzieży (co można zaobserwować w wynikach badań dotyczących jakości relacji badanych z członkami ich rodzin).

Ważną rolę w procesie socjalizacji, a więc również kształtowania się kompetencji do komunikacji międzykulturowej, może odgrywać fakt posiadania rodzeństwa. Posiadanie rodzeństwa zadeklarowało około 90%, przy 7% nieposiadających rodzeństwa. W 4% ankiet nie było deklaracji w tym względzie. Najliczniejszą grupę wśród tych, którzy deklarowali posiadanie rodzeństwa stanowiły osoby posiadające jednego brata lub siostrę lub dwoje albo troje rodzeństwa (obie deklaracje po około 30% całej grupy badanej). Świadczyć to mogłaby, że model rodziny z jednym dzieckiem w pokoleniu rodziców osób badanych nie jest tak powszechny jak w społecznym odbiorze. Rodzeństwo w przestrzeni funkcjonowania rodziny wydaje się znaczącym elementem stymulacji kompetencji, w tym kompetencji komunikacyjnych. Stąd zasadna wydaje się próba skonfrontowania faktu posiadania rodzeństwa z uzyskiwanym poziomem kompetencji do komunikacji międzykulturowej.

Wyniki badań dotyczących poziomu kompetencji w grupie osób posiadających i nieposiadających rodzeństwa zaprezentowano na wykresie 4.

Wykres 4.

Posiadanie rodzeństwa a kompetencje do komunikacji międzykulturowej

Źródło: badania własne.

Zaprezentowane wyniki badań pokazują pewne prawidłowości polegające na tym, że w grupie osób posiadających rodzeństwo wysoki poziom kompeten-

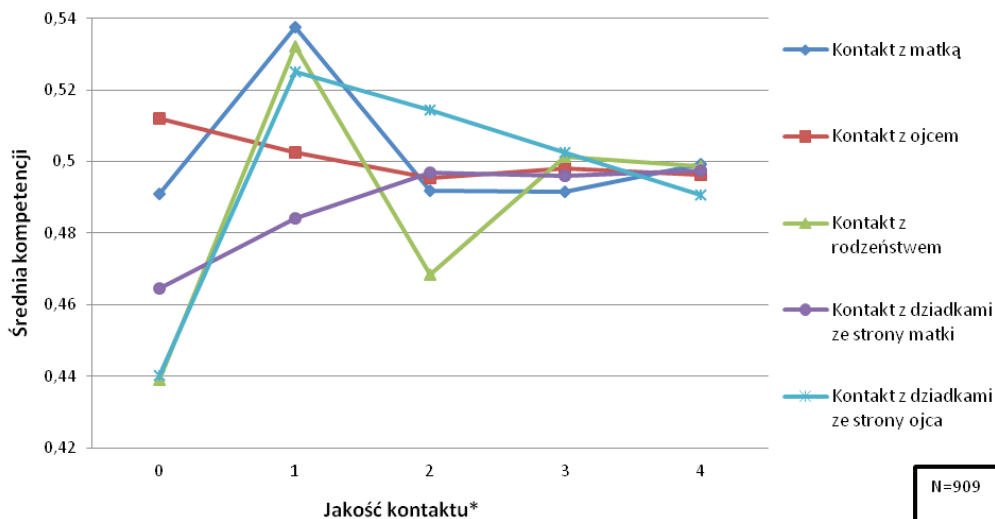
cji uzyskał większy odsetek badanych (27,4%) niż ma to miejsce w przypadku osób deklarujących brak rodzeństwa (25%). Dokładnie odwrotną tendencję można zauważyć w zakresie osiągniętych niskich kompetencji, gdzie w grupie osób posiadających rodzeństwo odsetek wyniósł 31,6%, przy 34,4% w grupie osób nieposiadających rodzeństwa. Może to świadczyć o tym, iż fakt posiadania rodzeństwa jest czynnikiem sprzyjającym osiągnięciu wyższych kompetencji do komunikacji międzykulturowej badanej młodzieży.

Kolejne pytanie ankietowe kierowane do grupy badanej dotyczyło rodzaju kontaktów z członkami ich rodzin zarówno kontaktów z rodzicami, rodzeństwem i pokoleniem dziadków. Do określenia jakości kontaktu badani byli poproszeni o zaznaczenie na skali od 0 do 4 własnych deklaracji, przy czym: 0 oznaczało zdecydowanie negatywny, 1 raczej negatywny, 2 trudno powiedzieć, 3 raczej pozytywny, 4 zdecydowanie pozytywny. W wyniku obliczeń statystycznych powstał obraz jakości relacji osób badanych z członkami ich rodzin zaprezentowany za pomocą średnich dla poszczególnych kategorii osób. Ogólnie obraz, który wyłania się z wyników badań jest dość budujący. Kontakty badanych z poszczególnymi osobami z rodziny w skali od 0 do 4 przekraczają średnią 3. Widać natomiast pewne różnice pomiędzy członkami ich rodzin. Zdecydowanie najlepszy kontakt badani deklarują z osobą matki, następnie kolejno z rodzeństwem, dziadkami ze strony matki, ojcem oraz dziadkami z jego strony. Dość zastanawiający jest pewien dystans ze strony badanych do ojca i jego rodziców. Można by to tłumaczyć odmienną rolą rodziców w kontekście procesu wychowania dziecka, polegającym na bardziej emocjonalnym zorientowaniu matki i konkretyzującym (a więc bardziej wymagającym) zorientowaniu ojca. Innym wytłumaczeniem jest też duża skala emocjonalnej (a czasem też fizycznej) nieobecności ojca w rodzinie. Można by powiedzieć, że te wyniki badań w jakimś stopniu potwierdzają kryzys ojcostwa i problemy mężczyzn w odnalezieniu się w roli rodzicielskiej. Jak wynika z badań, przekłada się to również na jakość relacji z dziadkami z jego strony. Jakość kontaktów z poszczególnymi członkami rodziny jest z natury rzeczy czynnikiem warunkującym samopoczucie jednostki, wpływa zarówno na samoocenę, jak i ocenę różnych bodźców napływających z zewnątrz (również spoza systemu rodzinnego) kreując przy tym rodzaj postaw i przekonań. Zasadne wydaje się zatem uchwycenie zależności pomiędzy deklaracjami badanych w tym względzie z poziomem ich kompetencji do komunikacji międzykulturowej.

Wykres 5.

Jakość kontaktów z członkami rodziny a kompetencje do komunikacji międzykulturowej

* 0 – zdecydowanie negatywny; 1 – raczej negatywny; 2 – trudno określić; 3 – raczej pozytywny; 4 – zdecydowanie pozytywny

Źródło: badania własne.

Zaprezentowane na wykresie 5 wyniki badań ukazują pewne zaskakujące tendencje. W trzech przypadkach deklaracji, czyli jakości kontaktu z matką, rodzeństwem oraz dziadkami ze strony ojca, najwyższy poziom kompetencji do komunikacji międzykulturowej prezentują osoby, które określiły swój kontakt jako raczej negatywny. Przy czym, najniższy poziom kompetencji w tych trzech grupach obserwujemy jednocześnie przy deklaracji, że ich kontakt jest zdecydowanie negatywny. W przypadku jakości kontaktu z dziadkami ze strony matki widać natomiast pewną prawidłowość, polegającą na tym, iż czym deklaratywnie lepszy kontakt, tym wyższy poziom kompetencji. Dokładnie odwrotną prawidłowość możemy zaobserwować w przypadku jakości kontaktu z ojcem (czyli deklaratywnie bardziej negatywny kontakt, tym wyższy poziom kompetencji). Zaskakujące wydaje się również dość duże spłaszczenie wyników badań dotyczących poziomu kompetencji po stronie deklaracji pozytywnych kontaktów z wszystkimi członkami rodziny. Mogłoby to świadczyć o tym, iż jakość relacji wewnątrzrodzinnych nie wpływa na rozwój wyższych kompetencji do komunikacji międzykulturowej w takim stopniu, jak się to pierwotnie wydawało.

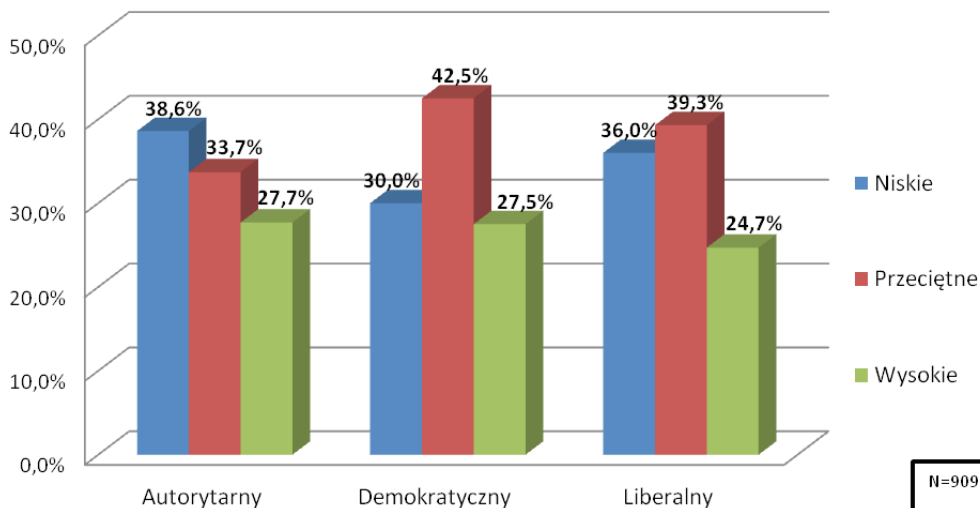

Kolejnym potencjalnym czynnikiem rodzinnym była próba określenia stylu funkcjonowania rodzin pochodzenia osób badanych. Zostali oni poproszeni o deklaracje przynależności do określonego typu rodziny. Przedstawiono im trzy opisy sposobu funkcjonowania rodziny. Pierwszy, w którym jeden z rodziców podejmuje decyzje, nie uwzględniając zdania pozostałych członków rodziny reprezentował styl autorytarny. Drugi, w którym decyzje podejmowane są przez rodziców w toku wspólnych dyskusji uwzględniających zdanie dzieci reprezentował styl demokratyczny. Trzeci, gdzie rodzina funkcjonuje uwzględniając bardziej potrzeby dzieci niż rodziców i decyzje podejmowane są spontanicznie reprezentował styl liberalny. Po przeliczeniu wyników badań rozkład poszczególnych stylów funkcjonowania wewnątrzrodzinnego prezentował się następująco. Przeważająca większość (73%) badanych zadeklarowała, że najbliższy sposobowi funkcjonowania ich rodzin pochodzenia jest styl demokratyczny. Drugi w kolejności deklaracji był styl autorytarny (11%) a trzeci liberalny (10%). Około 6% badanych nie zadeklarowało stylu funkcjonowania, co może wynikać z tego, że w ich przypadku żaden z podanych sposobów funkcjonowania nie oddawał specyfiki ich rodzin pochodzenia. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że styl demokratyczny jest najwłaściwszy i przynosi największą satysfakcję wszystkim członkom rodziny, więc takie wyniki badań można odebrać jako optymistyczne (przynajmniej na poziomie deklaracji).

Została też dokonana próba konfrontacji kompetencji do komunikacji międzykulturowej ze stylem funkcjonowania rodzinnego. Cechują się one odmienną strategią w kontekście decyzyjnym, ale również prezentacją ocen zachowań poszczególnych jej członków przez pozostałych. Wpływać to może zarówno na poziom swobody jak i wzbudzania otwartości, ufności lub braku zaufania do siebie oraz innych. Rozkład procentowy poziomu uzyskanych kompetencji dla poszczególnych typów deklarowanych relacji wewnątrzrodzinnych został zaprezentowany na wykresie 6.

Wykres 6.

Styl funkcjonowania rodziny a kompetencje do komunikacji międzykulturowej

Źródło: badania własne.

W każdym z wymienionych stylów funkcjonowania wewnątrzrodzinnego odsetek badanych uzyskujących niski poziom kompetencji międzykulturowej był większy niż odsetek badanych o wysokim poziomie kompetencji. Widać natomiast pewne różnice w proporcji. Najmniejsze spolaryzowanie wyników badań dotyczących poziomu kompetencji prezentowały osoby deklarujące demokratyczny styl funkcjonowania ich rodzin pochodzenia (2,5% różnicy na rzecz niskiego poziomu kompetencji). Zdecydowanie większą dysproporcję, sięgającą 11%, wykazała grupa badanych deklarujących styl autorytarny i liberalny. Takie wyniki mogą świadczyć o nieco korzystniejszym działaniu stylu demokratycznego na kształtowanie się kompetencji do komunikacji międzykulturowej w badanej grupie młodzieży w stosunku do stylu autorytarnego i liberalnego. Może to być wynikiem stabilniejszego punktu odniesienia i przestrzeni poczucia bezpieczeństwa w przypadku rozwoju w takim układzie rodzinnym. Styl autorytarny silnie narzuca poglądy, nie daje przestrzeni na doświadczanie własne, poprzez ciągłą krytykę inicjatyw własnych i wybudza poczucie zagrożenia. Natomiast styl liberalny przenosi środek ciężkości odpowiedzialności na podsystem dzieci, który może dawać poczucie zagubienia i przeciążenia, nie sprzyja uświadomieniu sobie granic pomiędzy pozycją dziecka a rodzica (dorosłego), co również wzbudza brak bezpieczeństwa.

* * *

Deklaratywnie duży wpływ przestrzeni rodzinnej na postawy życiowe badanych nie przekłada się na kształtowanie wysokich kompetencji do komunikacji międzykulturowej. Funkcjonowanie w rodzinie niepełnej nie jest elementem utrudniającym nabywanie kompetencji, co świadczy o zachodzącym procesie kompensacji. Fakt posiadania rodzeństwa przekłada się na uzyskiwanie przez badanych wyższego poziomu kompetencji, co świadczy o jego wadze w procesie socjalizacji. Większe znaczenie w kontekście stymulacji kompetencji ma osoba matki i jej rodziców niż osoba ojca i jego rodziców, co wynika z odmiennej specyfiki ról rodzicielskich. Wyższe wykształcenie matki jest elementem sprzyjającym osiągnięciu wyższych kompetencji do komunikacji, co potwierdza większe znaczenie jej osoby na stymulację poznawczą badanej młodzieży. Demokratyczny styl funkcjonowania wydaje się najbardziej korzystny w kontekście nabywania przez dzieci i młodzież wyższego poziomu kompetencji, wynika to z kreowania przez ten układ najwyższego poziomu bezpieczeństwa dla wszystkich jej członków. Partnerski sposób funkcjonowania rodziców oraz stymulacja do samodzielnego myślenia i podejmowania decyzji jest czynnikiem sprzyjającym nabywaniu wyższych kompetencji do komunikacji międzykulturowej. Rodzina jest ważnym ogniwem kształtowania systemu wartości, postaw życiowych oraz stymulacji poznawczej i emocjonalnej młodych ludzi. Rodzi się tylko pytanie, na ile pokolenie rodziców dostosowuje model wychowawczy do zmian w otaczającym nas świecie społecznym. Czy sposób oraz zawartość przekazu jest dla młodzieży atrakcyjna? Badania, które podjęliśmy mogą w perspektywie być przydatne w tworzeniu strategii pomocy rodzinie w efektywnym kształtowaniu postaw otwartości, dialogu, ale też aklimatyzacji do nowych sytuacji społecznych.

Bibliografia

- Adamski F. (2004), *Socjologia małżeństwa i rodziny*, Warszawa
- Bajkowski T., Sawicki K. (2012), *Młodzież-Kultura-Tożsamość*, Białystok
- Bajkowski T. (2010), *Aktualna potrzeba systemowej diagnozy rodziny*, [w:] M. Bargel (red.), *Socjalni pedagogika ve strefni Evrope – inovace a nove trendy*, Brno
- Barbaro B. (1999), *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, Kraków
- Boksański Z. (1989), *Tożsamość – interakcja – grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie socjologicznej*, Łódź

- Boski P., Jarymowicz M., Malewska-Peyre M. (1992), *Tożsamość a odmienność kulturowa*, Warszawa
- Erikson E. (1997), *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań
- Griese H. (1996), *Socjologiczne teorie młodzieży. Wprowadzenie*, Kraków
- Jarosz E., Wysocka E. (2006), *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, Warszawa
- Kozielecki J. (1987), *Koncepcja transgresyjna człowieka – analiza psychologiczna*, Warszawa
- Lalak D., Pilch T. (red.), (1999), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa
- Mead M. (1984), *Kultura i tożsamość*, Warszawa
- Nikitorowicz J. (2000), *Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk
- Nikitorowicz J., Sawicki K., Bajkowski T. (red.), (2003), *Współczesne dylematy diagnostyczne i metodyczne w opiece i wychowaniu*, Olecko
- Pilch T. (red.), (2006), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa
- Pilch T., Lepalczyk I. (red.), (1995), *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, Warszawa
- Sadowski A. (2006), *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*, Białystok
- Tillmann K. J. (1996), *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie*, Warszawa
- Witkowski L. (2000), *Rozwój tożsamości w cyklu życia*, Toruń
- Zamojska E. (2000), *Kulturowa tożsamość młodzieży. Studium empiryczne z badań nad młodzieżą szkół średnich*, Poznań – Toruń

SUMMARY**Family determinants of intercultural communication competence for today's youth**

Current processes of globalization and increased mobility of people have caused that the competencies for intercultural communication become a condition for proper functioning of society. Together with a group of researchers from the Faculty of Pedagogy and Psychology, University of Białystok, we undertook a research on conditions of intercultural communication competence of young people in the Northeastern Poland. These competencies result from four dimensions: knowledge of cultural differences, reaction to situations involving cultural differences, position on the continuum of ethnocentrism - relativism and attitudes toward cultural diversity. In the text, I present the analysis of selected factors that influence the family which result in the development of communicative competence in the studied group. The main idea is that family, in spite of social changes, is still the most important socializing group which creates life attitudes of young people.

Keywords:

communicative competence, intercultural education, youth, identity, family system, socialization